

Cezary Wosiński

Kto twórczo uczy, dwa razy uczy – o wspomaganiu twórczego rozwoju nauczyciela

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 1, 97-106

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Metody pracy: oglądowa, słowna.

Formy pracy: indywidualna, zbiorowa.

Środki dydaktyczne: egzemplarze lektury, materiały tekstylne, K.M. 41, L. s. 71, ćw. 6 i 7, K. 75, ćw. 5, 6, K. 76, ćw. 2,3.

Zapis w dzienniku: Swobodne wypowiedzi o Anaruku – głównym bohaterze lektury. Wyszukiwanie odpowiednich fragmentów tekstu. Układanie i pisanie zdań o Anaruku. Stosowanie zdań złożonych. Wyrazy z „ż” wymiennym i niewymiennym. Stopniowanie przymiotników. Rachunki Anaruka z Grenlandii. Projektowanie stroju Anaruka.

Przebieg zajęć

1. Zbiorowe określenie postaci głównych i drugoplanowych w lekturze.
2. Wyszukiwanie i czytanie fragmentów opisujących wygląd, charakterystyczne cechy i postępowanie Anaruka.
3. Wspólne gromadzenie wyrazów określających cechy chłopca, L. s. 71 ćw. 7.
4. Stopniowanie przymiotników, K. 76, ćw. 2.
5. Swobodne wypowiedzi uczniów opisujące Anaruka.
6. Stosowanie zdań złożonych.
7. Pisownia wyrazów z „ż” wymiennym i niewymiennym, K. 75, ćw. 5 i 6.
8. Rachunki Anaruka z Grenlandii, K.M. 41.
9. Projektowanie ubioru dla Anaruka, K. 76, ćw. 3, ustny opis stroju.
10. Podsumowanie dnia i samoocena.
11. Zadanie pracy domowej, L. 71, ćw. 6.

Objaśnienia skrótów:

- K. – „Wesoła Szkoła. Kształcenie zintegrowane w klasie 3. Karta pracy ucznia. Część 2”.
- L. – „Wesoła Szkoła. Lektury w klasie 3. Zeszyt ćwiczeń”.
- K. M. – „Wesoła Szkoła. Kształcenie zintegrowane w klasie 3. Matematyka. Część 2”.

Magdalena Fołta

Cezary Wosiński

Wyższa Szkoła Lingwistyczna w Częstochowie

KTO TWÓRCZO UCZY, DWA RAZY UCZY – O WSPOMAGANIU TWÓRCZEGO ROZWOJU NAUCZYCIELA

Początek XXI wieku to czas istotnych zmian w sferze społecznej, politycznej, gospodarczej i kulturowej. Na co dzień jesteśmy świadkami procesów globalizacji stosunków gospodarczych, rozwoju społeczeństwa informacyjnego i postępu naukowo-technicznego. E. Zawadzka (2004:62) podkreśla, iż „żyjemy w czasach transformacji politycznych, gospodarczych i społecznych wymagających przygotowania do wprowadzania zmian w wymia-

rze globalnym (w skali całego świata), społecznym (dotyczącym własnego kraju i narodu) oraz indywidualnym (odnoszącym się do własnej osoby)”. Zmiany te, zarówno w wymiarze bardziej ogólnym jak również bardziej personalnym, nie mogły ominąć edukacji. Rezultaty tych procesów w ramach przedsięwzięć wpływają na rozwój nowych typów pracy, od szkół zaś wymagają nowych umiejętności i nowych rodzajów wiedzy. Muszą pobudzać refleksję pedagogiczną, wpływać na określanie nowych kompetencji nauczycieli przygotowywanych do funkcjonowania w nowej, zmienionej, a raczej permanentnie zmieniającej się rzeczywistości. Coraz bardziej doceniane są te umiejętności, które mają związek z tempem postępu. Przed współczesną szkołą i współczesnym nauczycielem stoją więc nowe, bardziej skomplikowane zadania. Zmieniają się treści, cele kształcenia i programy nauczania, a dotychczasowe, tradycyjne metody pracy nie zawsze dają zadowalające efekty. Na współczesnej szkole i współczesnym nauczycielu coraz częściej ciąży presja spełniania zmieniających się i rosnących oczekiwań społecznych. Oczekiwań dotyczących poprawy współczesnej rzeczywistości edukacyjnej. Koniecznym, choć jakże często niespełnionym, warunkiem owej zmiany są działania innowacyjne związane z rozwijaniem jakościowo nowych wzorów zachowania, odejście od zachowań replikacyjnych, przejście od odtwórczości do twórczości. Obecnie nauczycielowi nie wystarcza już wyposażenie ucznia w odpowiedni zasób wiedzy z różnych dziedzin życia, nauczanie go w odtwórczy sposób przekazywania nabytej wiedzy czy rozwiązywania zadań za pomocą pamięciowo opanowanych reguł i wzorów. „Nie przypadkiem przeżywający się dziś system wychowania, polegający na encyklopedycznej wiedzy, na przekazywaniu i dzieleniu się gotowymi wiadomościami, traci możliwość pozyskiwania ucznia i obudzenia w nim pragnienia wiedzy. Ów oświeceniowy model wychowania spoglądający na ucznia tylko jako na obiekt działań pedagogicznych, który nauczyciel powinien prowadzić, kierować i kształtować na podobieństwo swoje własne i swojego społeczeństwa, odzwierciedla ogólne preferowane wartości XIX w.” (V. Spousta, 2000:57). Taka edukacja nie rozwija twórczej inwencji dziecka, a nawet ją ogranicza. Uczeń, który obecnie uczęszcza do szkoły zrozumie i zaakceptuje raczej takiego nauczyciela, który będzie w stanie rozumieć jego zainteresowania, pobudzać je i twórczo rozwijać.

Wychodząc z powyższych założeń, w ramach realizowanego w uczelni projektu badawczego, przygotowana została ankieta ewaluacyjna, której głównym celem jest pomoc zarówno dyrekcji, jak i samym nauczycielom zainteresowanym diagnozą własnego potencjału twórczego, wiedzy na temat twórczości oraz twórczej działalności. Próba ustosunkowania się do postawionych w niej pytań może stanowić dobry punkt wyjścia do krytycznej analizy tego istotnego aspektu aktywności zawodowej. Ankieta przygotowana została z myślą o nauczycielach języka angielskiego, lecz z powodzeniem mogą z niej skorzystać również przedstawiciele innych specjalności.

CZĘŚĆ I

PROSIMY O UDZIELENIE KILKU INFORMACJI O SOBIE UŁATWIĄ NAM ONE ANALIZY STATYSTYCZNE

Płeć (proszę wstawić X w odpowiednie pole)

- kobieta
 mężczyzna

Wiek w latach

- do 30 lat
 31–40 lat
 41–50 lat
 51 lat i więcej

Wykształcenie

- średnie pedagogiczne
- SN
- wyższe zawodowe (licencjat)
- wyższe magisterskie
- stopień awansu zawodowego
-

Rodzaj szkoły

- Szkoła publiczna (państwowa)
- Szkoła niepubliczna (prywatna)
- Szkoła społeczna

Rodzaj szkoły ze względu na miejsce zamieszkania

- Szkoła miejska
- Szkoła gminna
- Szkoła wiejska

CZEŚĆ II

TWÓRCZY NAUCZYCIEL JĘZYKA ANGIELSKIEGO W KLASACH I–III – DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZA I ORGANIZACYJNA

1. Według Pani/Pana niezbędnymi zadaniami, które winien wypełniać twórczy nauczyciel, realizując działania dydaktyczno-wychowawcze w klasach I–III na zajęciach języka angielskiego są *(proszę zaznaczyć 3 najważniejsze)*:

- działalność nowatorska,
- pobudzanie aktywności, sił twórczych i zdolności dzieci,
- inicjowanie wielu sposobów nauki i pracy uczniów oraz spędzania czasu wolnego,
- posługiwanie się nowoczesną technologią informatyczną,
- stwarzanie warunków do działalności praktycznej, rozwijanie zainteresowań,
- działalność badawcza zmierzająca do doskonalenia kryteriów i form kontroli wyników nauczania,
- mierzenie efektów pracy uczniów i nauczyciela w zakresie postaw, wartości, wiedzy i umiejętności,
- inne (jakie?)

2. W twórczej pracy nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej, w tym i nauczyciela języka angielskiego decydującą rolę odgrywa *(proszę zaznaczyć 3 najważniejsze)*:

- rzetelne przygotowanie rzeczowe,
- inwencja,
- umiejętność szybkiego reagowania na nieprzewidziane sytuacje dydaktyczne,
- podnoszenie poziomu swojej specjalizacji dydaktycznej,
- wiedza encyklopedyczna,
- niewielka ilość czasu przeznaczana na przygotowanie się do zajęć,
- wyposażenie szkoły w pomoce naukowe,
- liczba uczniów w klasie przy nauce języka angielskiego,
- doskonale przygotowanie językowe
- inne (jakie?)

3. Planując działania edukacyjne przy zaznajamianiu uczniów z językiem angielskim, uwzględnia Pani/Pan następujące elementy procesu dydaktycznego (*proszę zaznaczyć 3 najważniejsze*):
- ciągłość i postęp w edukacji,
 - jakość projektowanych zajęć,
 - jakość nauczania,
 - urozmaicenie zajęć,
 - indywidualizację pracy dydaktyczno-wychowawczej,
 - jakość uczenia się,
 - własne pomysły twórcze,
 - nie planuję żadnych działań edukacyjnych,
 - nie mam zdania,
 - inne (jakie?)
4. Twórczy nauczyciel prowadzący zajęcia z języka angielskiego powinien:
- wychowawczo oddziaływać na uczniów,
 - kształtować takie zadatki woli, umysłu i charakteru, które przeistoczą się w pozytywne cechy wszechstronnie rozwiniętej rzeczywistości,
 - nie mam zdania,
 - inne (jakie?)
5. Powodzenie twórczego nauczyciela języka angielskiego uwarunkowane jest (*jedna odpowiedź*):
- rzetelną wiedzą,
 - indywidualną znajomością każdego dziecka, jego potrzeb poziomu umysłowego, stanu zdrowia, uzdolnień, warunków życia, zainteresowań, temperamentu,
 - inne (jakie?)
6. Zdaniem Pana/Pana nauczyciel na zajęciach języka angielskiego ma stwarzać atmosferę, która sprzyja ekspresji uczniów klas I–III, pobudzać ich inwencję twórczą i twórczą odkrywczność:
- tak,
 - nie,
 - nie wiem.
7. Nauczyciel języka angielskiego w edukacji wczesnoszkolnej w trakcie stawiania twórczych zadań do wykonania uczniom powinien (*proszę zaznaczyć 3 najważniejsze*):
- stwarzać atmosferę aktywności twórczej, zachęcając do tworzenia wszystkich uczniów bez względu na ich indywidualne uzdolnienia,
 - nie stwarzać takiej atmosfery,
 - umiejętnie kierować procesem twórczym,
 - nie ograniczać inicjatywy dziecka,
 - nie hamować jego działania,
 - pamiętać, że próby narzucenia uczniowi uniformistycznych sposobów zachowania ograniczają jego rozwój oraz prowadzą do zagubienia tożsamości dziecka,
 - nie mam zdania,
 - inne (jakie?)

8. Czy nauczyciel jako animator stwarza sytuacje, opracowuje wytyczne umożliwiające wysuwanie problemów użytecznych w działaniu, zmuszających do refleksji, kontroli i oceny rozwiązań:
- tak,
 - nie,
 - nie wiem.
9. Zdaniem Pani/Pana komunikatywność nauczyciela języka angielskiego i łatwość obcowania (kontaktu) z dzieckiem ułatwia pracę na zajęciach w szkole i czyni ją bardziej efektywną?
- tak,
 - nie,
 - nie wiem.
10. Na zajęciach języka angielskiego w klasach I–III uczeń będzie aktywny wówczas, gdy (proszę zaznaczyć 3 najważniejsze):
- cel jest dla niego bliski i wyraźny (ma poczucie sensu tego co robi),
 - uwzględnia się jego potrzeby i zdolności,
 - działaniom edukacyjnym towarzyszą odczucia i emocje,
 - bierze udział w planowaniu i podejmowaniu decyzji,
 - odczuwa satysfakcję (lubi to robić),
 - ma poczucie własnej wartości,
 - kiedy ma możliwość zrealizowania własnych pomysłów,
 - nie mam zdania,
 - inne (jakie?)
11. Aby zajęcia z języka angielskiego były ciekawe i urozmaicone nauczyciel powinien (proszę zaznaczyć 5 najważniejszych):
- ograniczyć stosowanie metod podających, encyklopedycznych,
 - stosować metody i techniki aktywizujące, sprzyjające samodzielności myślenia i działania, a także kształtowania pozytywnej motywacji do uczenia się języka angielskiego,
 - organizować zajęcia w formie zabawowej tak, aby uczniowie mieli możliwość zaspokajając własne potrzeby (bezpieczeństwa, uznania, kontaktów społecznych, samorealizacji... itd.),
 - wykorzystywać odpowiednie pomoce naukowe do języka angielskiego,
 - tworzyć małe grupy uczniów do nauki języka,
 - stosować wyłącznie metody słowne,
 - pracować zbiorowo z całą klasą,
 - tworzyć sytuacje w których uczniowie stają się eksperymentatorami i odkrywcami,
 - zadbać o stworzenie i zagospodarowanie tzw. przestrzeni edukacyjnej,
 - nie mam zdania,
 - inne (jakie?)
12. Praca w grupach na zajęciach z języka angielskiego według Pani/Pana jest korzystna
- tak,
 - nie,
 - nie wiem.
13. Korzyści wynikające z pracy w grupach na zajęciach języka angielskiego w klasach I–III to (proszę zaznaczyć 3 najważniejsze):
- ułatwianie aktywizacji uczniów,

- możliwość pomocy uczniom słabszym,
- dobre zaplanowanie i wykorzystanie czasu na naukę dzieci,
- rozwijanie nowych zainteresowań językowych,
- nie mam zdania,
- inne (jakie?)

14. **Twórczy nauczyciel języka angielskiego uczący w edukacji wczesnoszkolnej musi pamiętać o tym, że (proszę zaznaczyć 3 najważniejsze):**

- zadania dla zespołu muszą być jasno sprecyzowane,
- należy wdrażać do rozwiązywania poleceń i zadań wszystkich członków grupy,
- nie trzeba stwarzać okazji do integrowania grupy,
- nie trzeba uwzględniać zasady indywidualizacji w pracy dydaktyczno-wychowawczej,
- muszą zostać ustalone zasady uczestnictwa w grupie, którą sam kieruje,
- nie mam zdania,
- inne (jakie?)

15. **Czy uczelnia, którą Pani/Pan ukończyła/ukończył przygotowała Panią/Pana do nauczania języka angielskiego w klasach I–III:**

- tak,
- nie.

16. **Jak Pani/Pan ocenia swoje przygotowanie pod względem pedagogicznym oraz psychologicznym do pracy w edukacji wczesnoszkolnej:**

- bardzo dobre,
- dobre,
- średnie,
- słabe,
- bardzo słabe.

17. **Jak Pani/Pan ocenia własne przygotowanie do pracy w klasach I–III od strony merytoryczno-metodycznej:**

- bardzo dobre,
- dobre,
- średnie,
- słabe,
- bardzo słabe.

18. **Jakich podręczników używa Pani/Pan w pracy z uczniami w klasach I–III (proszę podać tytuł/y)?**

.....

19. **Co zdecydowało o wyborze podręczników do realizacji programu?**

	proszę uzasadnić
– nie było innej możliwości po wyborze programu nauczania	
– te podręczniki uznałam(-lem) za najlepsze	
– zostałam(-ny) do nich przekonana(-ny) przez metodyków	

– zostałam(-lem) do nich przekonana(-y) przez dyrektora szkoły	
– zostałam(-lem) do nich przekonana(-y) przez przedstawiciela wydawnictwa	
– inne sytuacje	

20. Z jakich programów nauczania Pani /Pan korzysta (*proszę wymienić tytuł i autora*)?

21. Czy w Państwa szkole jest pracownia informatyczna i czy ma Pani/Pan możliwość korzystania z niej w celu urozmaicenia lekcji języka?
 tak,
 nie.
22. Jakie rodzaje metod nauczania wykorzystuje Pani (Pan) w nauczaniu języka angielskiego:
 metody oglądowe,
 metody aktywizujące, twórcze,
 metody słowne,
 klasyczną metodę problemową,
 inne (jakie?)
23. Spośród metod aktywizujących (twórczych) do najczęściej stosowanych przez Panią/Pana na lekcjach języka angielskiego w klasach I–III należą (*proszę zaznaczyć 3 najczęściej stosowane*):
 burza mózgów,
 giełda pomysłów,
 drama,
 metoda projektów,
 grupy zadaniowe,
 symulacje,
 inne (jakie?)
24. Czy w szkole w której Pani/Pan pracuje uczniowie chętnie uczestniczą w lekcjach języka angielskiego?
 bardzo chętnie,
 chętnie,
 niechętnie,
 tylko z obowiązku,
 nie wiem.
25. W nauczaniu języka angielskiego stosuje Pani/Pan (*można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź*):
 indywidualny poziom nauczania – uczenia się,
 różnicuję wymagania w zależności od rzeczywistych możliwości ucznia,
 różnicuję wymagania w zależności od wskazań programowych,
 udzielam pomocy i wsparcia w planowaniu samorozwoju ucznia,
 opracowuję indywidualny system oceniania.
26. Ocenia Pani/Pan uczniów za pomocą:
 stopni,
 symboli,

- stempli,
 - ocen słownych,
 - inne (jakie?)
27. **Własne dotychczasowe przygotowanie zawodowe uważa Pani/Pan za wystarczające do nauczania języka angielskiego w edukacji wczesnoszkolnej:**
- tak,
 - nie.
28. **Czy są Pani/u znane klasyczne i współczesne koncepcje integralnego kształcenia w edukacji wczesnoszkolnej:**
- tak,
 - nie.
29. **Czy dotychczasowe doświadczenia zawodowe pomagają Pani/Panu w nowej rzeczywistości edukacyjnej?**
- tak,
 - nie.
30. **Czy ma Pani/Pan trudności w organizowaniu zajęć nauki języka angielskiego w klasach I–III:**
- tak,
 - nie.
31. **Wiedzę na temat uzdolnień twórczych dzieci, którą otrzymała Pani/Pan w trakcie studiów lub doskonalenia zawodowego uważa Pani/Pan za:**
- całkowicie wystarczającą,
 - zadawalającą,
 - niezadawalającą,
 - ta tematyka nie była w ogóle poruszana.
32. **Wiedzę na temat twórczości dziecka czerpie Pani/Pan z (proszę ponumerować według kolejności):**
- uczestnictwa w wykładach, konferencjach, seminariach,
 - literatury naukowej,
 - telewizji,
 - czasopism,
 - Internetu,
 - rozmów ze znajomymi,
 - innych źródeł
33. **Czy podejmuje Pani/Pan samodzielne próby badania poziomu uzdolnień twórczych dzieci?**
- tak (w jakim celu?)
 - nie (dlaczego?)
34. **Jakie kryteria bierze Pani/Pan pod uwagę w diagnozowaniu dzieci uzdolnionych twórczo (proszę zaznaczyć 3 najważniejsze)?**
- wyniki w nauce,
 - pracowitość,
 - szybkie i łatwe uczenie się,
 - umiejętność opanowania znacznie szerszego zakresu materiału,

- oryginalne sposoby rozwiązywania zadań,
 zainteresowania,
 inne
35. Czy są w Pani/Pana klasie dzieci o wysokim potencjale twórczym, nieprzejawiające jednak tego na co dzień?
- tak,
 nie,
 nie wiem.
36. Dziecko nie ujawnia swoich zdolności twórczych ponieważ *(proszę wybrać 1 odpowiedź)*:
- źle funkcjonuje system szkolny,
 nauczyciel nie posiada wiedzy na temat twórczych uzdolnień,
 rodzice nie posiadają wiedzy na temat twórczych uzdolnień,
 dziecko nie wierzy we własne możliwości.
37. Zdaniem Pani/Pana czynnikami stymulującymi aktywność twórczą są:
-

38. Zdaniem Pani/Pana czynnikami hamującymi aktywność twórczą są:
-

39. Czy podejmuje Pani/Pan dodatkowa pracę z dziećmi uzdolnionymi twórczo? Proszę o krótkie uzasadnienie odpowiedzi.
- tak (w jakim celu? jak?)
 nie (dlaczego?)
40. Czy Pani/Pana zdaniem istnieje potrzeba stymulowania twórczej aktywności dziecka/twórczego nastawienia do rzeczywistości?
- tak (w jakim celu? jak?)
 nie (dlaczego?)
41. Czy ma Pani/Pan świadomość roli jaką wyznacza twórczemu nauczycielowi współczesny system pracy z dziećmi klas I–III?
- tak,
 nie.

Cezary Wosiński

Bibliografia:

- Kształcenie nauczycieli języków obcych w Polsce: narodziny systemu – przykłady funkcjonowania – potrzeby* pod red. L. Aleksandrowicz-Pędlich, H. Komorowska, Białystok 1999.
Nowe tendencje w glottodydaktyce pod red. J. Arabski, Katowice 2002.
 Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, tłum. W. Betkiewicz i in., Warszawa 2004.
 Banach Cz., *O przesłankach i strategii rozwoju postępu pedagogicznego*, [w:] Schulz R. (red.). *Prace z innowatyki pedagogicznej*, Instytut Badań Pedagogicznych MEN, Warszawa 1989.

- Biech E., *Creativity and Innovation*, The ASTD Trainer's Sourcebook, McGraw-Hill. New York 1996.
- Czelakowska D., *Twórczość a kształcenie języka dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, Kraków 1996.
- Czarnecki K., *Rozwój twórczy człowieka*, [w:] Szempruch J., Juszczyk S. (red.), *Edukacja wobec wyzwań i zadań współczesności i przyszłości. Strategie rozwoju*, Rzeszów 1996.
- Ekiert-Oldroyd D., *Pedagogiczne konteksty dydaktyki twórczości i ich pragmatyczne implikacje (pedagogia twórczości a dydaktyka twórczości)*, [w:] K. J. Szmidt (red.), *Dydaktyka twórczości. Koncepcje – problemy – rozwiązania*, Kraków 2005.
- Fisiak J., *English language teacher training in Poland: past legacy and present challenge*, [w:] *Journal of the English-Speaking Union*. 2/1. 6–14, 1992.
- Gloton R., Cleo C., *Twórcza aktywność dziecka*, Warszawa. 1985.
- Karbowniczek J., *Twórcza aktywność dziecka a metody aktywizujące w nauczaniu zintegrowanym*, [w:] „Edukacja elementarna w teorii i praktyce. Wyzwalanie twórczej aktywności dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym”, Częstochowa 2006.
- Kęmbłowska M., *Rola nauczyciela języka obcego w reformowanej szkole*, [w:] *Języki Obce w Szkole*. 2, Warszawa 2003.
- Komorowska H., *Kształcenie nauczycieli języków obcych w Polsce – osiągnięcia i trudności*, [w:] Aleksandrowicz-Pędlich L., Komorowska H. (red.), (1998), *Kształcenie Nauczycieli języków obcych w Polsce: narodziny systemu – przykłady funkcjonowania – potrzeby*, Białystok 1999.
- Nauczanie języków obcych w reformowanej szkole*, pod red. H. Komorowskiej, Warszawa 2000.
- Kwaśnica R., *Wprowadzenie do myślenia. O wspomaganiu nauczyciela w rozwoju*. *Studia Pedagogiczne*. L XI, 1995
- Z zagadnień pedagogii i kształcenia nauczycieli*, pod red. H. Kwiatkowskiej, T. Lewowickiego, Warszawa.
- Kwiatkowska-Kowal H., *Źródła inspiracji nowego myślenia o edukacji nauczycielskiej*, [w:] Kwiatkowska H., Lewowicki T. (red.), *Źródła inspiracji współczesnej edukacji nauczycielskiej*, Warszawa 1997.
- Łukasik B., *Rozwijanie uzdolnień twórczych dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Częstochowa 2006.
- Necka E., *Wymiary twórczości*, [w:] *Nowe teorie twórczości – nowe metody pomocy w tworzeniu*, [w:] K.J. Szmidt, K.T. Piotrowski (red.), Kraków 2005.
- Nizęgorodcew A., *Konserwatyzm i innowacja w nauczaniu języków obcych*, „Neofilog”, nr 8, 1994.
- Okoń W., *Rzecz o edukacji nauczycieli*, Warszawa 1991.
- Palka S., *Pedagogika w stanie tworzenia*, Kraków 1999.
- Pluta A., *Interpretacja innowacji w diagnostyce dydaktyczno-pedagogicznej i w pracy nauczyciela*, [w:] A. Pluta, J. Zdański (red.), *Nauczyciel i szkoła w procesach innowacji pedagogicznych. Aspekty diagnostyczne*, Częstochowa 2001.
- Popok S., *Zdolności i uzdolnienia w świetle psychologii transgresyjnej*, [w:] K. J. Szmidt, K. T. Piotrowski (red.), Kraków 2005.
- Rusakowska D., *Nauczyciele i innowacje pedagogiczne*, Warszawa 1986.
- Schulz R., *Twórczość pedagogiczna. Elementy teorii i badań*, Warszawa 1994.
- Smak E., *Kształcenie nauczycieli do działalności innowacyjnej w wyższych szkołach niepublicznych*, [w:] Bogusz J., Knap A. (red.), *Wyższe szkolnictwo niepaństwowe w systemie edukacji narodowej*, Warszawa 1996.
- Smak E., *Z zagadnień innowatyki pedagogicznej*, Opole 1997.
- Spousta V., *Osobowościowe dyspozycje nauczyciela*, [w:] Jabłońska M. (red.), *Nauczyciel w zmieniającej się rzeczywistości społecznej*, Wrocław 2000.
- Szempruch J., *Pedagogiczne kształcenie nauczycieli wobec reformy edukacji w Polsce*, Rzeszów 2000.
- Szmidt K. J., *Szkieice do pedagogiki twórczości*, Kraków 2001.
- Szmidt K. J., *Czy twórczość można zmierzyć? Spory wokół psychometrycznych metod badań twórczości*, [w:] E. Dombrowska, A. Niedźwiedzka (red.), *Twórczość – wyzwanie XXI wieku*, Kraków 2003.
- Uszyńska-Jarmoc J., *Warunki i sposoby stymulowania twórczej aktywności dziecka w systemie edukacji zintegrowanej*, [w:] *Psychopedagogika działań twórczych*, K. J. Szmidt, M. Modrzejewska-Śmigulska (red.), Kraków 2005.
- Wosiński C., *Rola instytucji w kształtowaniu kompetencji nowoczesnego nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej z językiem angielskim*, „Poliglota”, nr 1, 2005.
- Wosiński C., *Przygotowanie nauczycieli języków obcych do działalności twórczej w nowej szkole*, „Poliglota”, nr 2, 2005.
- Wosiński C., *Nauczyciel XXI wieku – twórca innowacyjnej kultury dydaktyczno-pedagogicznej*, [w:] Szempruch J. (red.), *Edukacja wobec wyzwań i zadań współczesności i przyszłości. Strategie rozwoju*, Rzeszów 2006.
- Wysocka M., *Samoocena Nauczycieli Języków Obcych*, Warszawa 2002.
- Wysocka M., *Profesjonalizm w Nauczaniu Języków Obcych*, Katowice 2003.
- Zawadzka E., *Nauczyciele języków obcych w dobie przemian*, Kraków 2004.